

Panevėžio balsas

Šerno galia šeimų ir miestų gyvenime

■ Šių metų simbolis Lietuvoje augintas jau žiloje senovėje, tačiau kiaulės vertės suvokimas nė iš tolo neprilygo pagarbai, kurią lietuviai visada jautė jų artimiausiems giminaičiams

Daiva SAVICKIENĖ

Labai judrus, gyvybingas, kartu ir karingas gyvūnas, vienas sunkiausiai ir pavojingiausiai sumedžiojamų grobių – toks šerno įvaizdis įsitvirtinęs ne tik lietuvių pasaulėjautoje. Šerno jėga ir veržlumas nuo seno buvo laikomi verti ypatingos pagarbos, tad nenuostabu, jog ilgainiui šio žvėries atvaizdas imtas naudoti kaip giminės ženklas. Puikuoju jį ir lietuviškuose herbuose.

Nuo riteriu iki eilinių piliečių

Lietuvos genealogijos ir heraldikos draugijos pirmininkas Remigijus Bimba primena, kad herbas gali priklausyti – ir būti perduodamas iš kartos į kartą – ne tik asmeniui, šeimai ar giminei. Tai ir tam tikro luomo, teritorinio vieneto, organizacijos, kaimo, miestelio, miesto, galiausiai valstybės skiriamasis ženklas.

Herbai nėra atsitiktiniai paveikslėliai – jie sudaromi pagal tam tikras griežtas taisykles ir privalo būti įteisinti.

R. Bimbos teigimu, mus herbas pasiekė iš viduramžių. Europoje sutinkami nuo XII amžiaus, jie anuomet buvo riterių skiriamasis ženklas.

„Mūšio lauke kariai buvo apsiginklavę šarvais nuo galvos iki kojų, todėl darėsi sunku skirti saviškius nuo priešininkų. Tam pasitarnavo herbas, nes buvo vaizduojamas matomiausioje vietoje – ant riterio apsiausto, šalmo, skydo, vėliavos...“ – pasakoja R. Bimba.

Lietuvoje pirmieji kunigaikščių, kilmingųjų herbai atsirado beveik dviem šimtais metų vėliau, XIV amžiaus pabaigoje, o miestų herbai žinomi nuo XV amžiaus.

Anot pašnekovo, tais laikais herbo turėjimas dažniausiai reiškė privilegijuotą padėtį visuomenėje. Juos

įgydavo specialia valdovo privilegija ar paveldėdavo iš kartos į kartą – pagal taisykles, vyriškąją arba pavardės liniją. Taigi nors herbo turėtojo dukra paveldėdavo jį, pačios

„Daugėja žmonių, kurie tyrinėja, renka informaciją apie savo šaknis, puoselėja savo protėvių atminimą. Ir, norėdami juos įamžinti bei sujungti dabar gyvenančius palikuonis, steigia ženklą – asmeninį, šeimos ar giminės herbą.“

R. Bimba, LGHD pirmininkas

vaikai gaudavo jau savo tėvo arba sutuoktinio herbą.

Dažnai herbus turėjo ir naudojo turtingesni miestiečiai, pirkliai ir amatininkų cechai. Privilegijas turėję miestai kartu su jomis irgi įteisindavo savo herbą.

O XX amžiaus antroje pusėje Vakarų Europoje išpopuliarėjo naujų herbų steigimas.

Šiuo metu vietos savivaldos herbus teikia Lietuvos heraldikos komisija prie Lietuvos Respublikos prezidento, o šis dekretu herbą įteisina.

Lietuvos genealogijos ir heraldikos draugija taip pat tvirtina, registruoja ir išduoda atitinkamus doku-

mentus, patvirtinančius nuosavybę į herbą.

Kadangi herbą gali turėti ir nekilmingieji, jei tik šis atitinka heraldikos reikalavimus, draugija tvirtina bei registruoja bet kurio Lietuvos piliečio herbą.

„Smagu, kai entuziastų ratas kasmet didėja, – džiaugiasi R. Bimba. – Daugėja žmonių, kurie tyrinėja, renka informaciją apie savo šaknis, puoselėja savo protėvių atminimą. Ir, norėdami juos įamžinti bei sujungti dabar gyvenančius palikuonis, steigia ženklą – asmeninį, šeimos ar giminės herbą.“

Herbus specialistai skirsto į tris grupes: kilmingųjų, asmeninius (asmens, šeimos, giminės) ir juridinių asmenų (įmonių, sąjungų, organizacijų ir kitus). Pastarųjų herbą sudaro tik skydas.

Savos taisyklės

Herbus specialistai skirsto į tris grupes: kilmingųjų, asmeninius (asmens, šeimos, giminės) ir juridinių asmenų (įmonių, sąjungų, organizacijų ir kitus). Pastarųjų herbą sudaro tik skydas.

Pasak R. Bimbos, senieji, istoriniai asmeniniai herbai atkuriami pagal privilegijų duomenis ir ikonografinę medžiagą. Nors iš esmės kilmingųjų – bajorų – ir asmeniniai her-

du metalai – auksas ir sidabras – bei keturios, pateiktos pagal taurumą, emalio spalvos – raudona, mėlyna, juoda ir žalia.“

Suprantama, metalai ir spalvos heraldikoje turi savo reikšmę. Auksas simbolizuoja saulę, šviesą, išmintį, brandą, viršenybę, pagarbą, didybę, turtą. Sidabras – mėnulį, išmintingumą, sielos grynumą, vandenį, ištikimybę, perlą, švarą, nekaltumą, džiaugsmą.

Raudona spalva reiškia Kristų, ugnį, kraują, aistrą, meilę, narsą, galią, o mėlyna – Mariją, dangų, tyrumą, sąžiningumą, nuoširdumą. Juodos spalvos reikšmė – žemė, mokslas, pastovumas, kuklumas, mirtis, gedulas, ramybė. Žalios – rojus, gamta, Ožiaragis, atgimimas, atsinaujinimas, laisvė, viltis, sveikata.

Pasak R. Bimbos, be skydo, herbas turi turėti šalmo papuošalą, karūną – kilmingiesiems – arba vainiką, šalną, skraistę.

Vienas žvėris – daug reikšmių

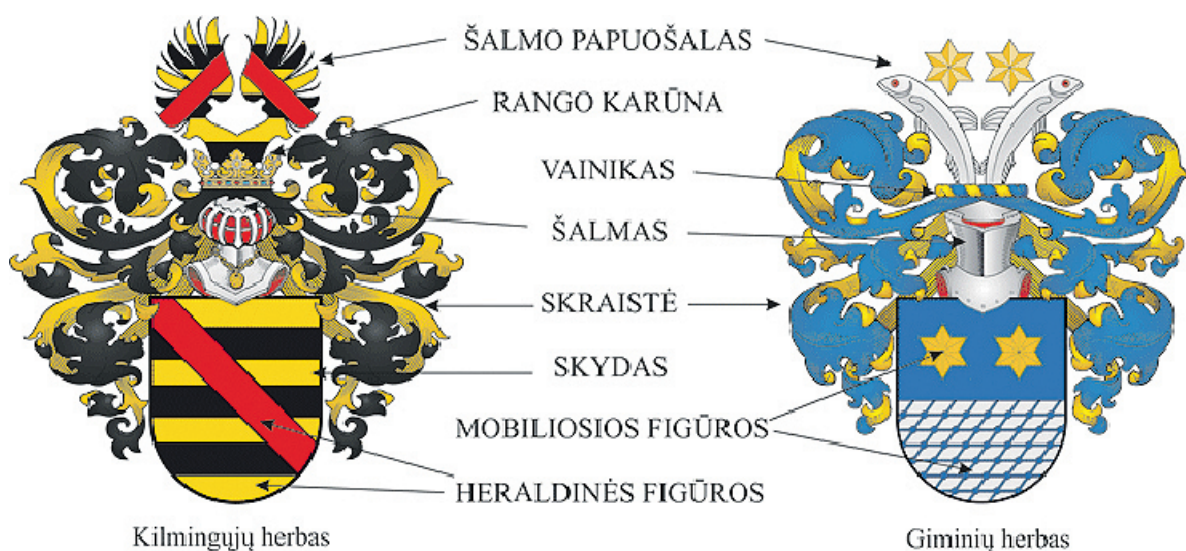
Heraldikoje naudojami įvairūs gyvūnai, ne išimtis yra ir šernas, patvirtina R. Bimba.

Tiesioginis žmogaus prijaukintų kiaulių protėvis, kurio gyvenamasis arealas driekėsi nuo Vakarų Europos iki Sibiro, Europos heraldikoje yra vienas populiariausių simbolių. Šerno atvaizdas sutinkamas visose Senojo žemyno šalių heraldikose ir reiškia bebaimį vyriškumą, pasiryžimą, narsą, pasiaukojimą kovoje ir jėgą. Jį plačiai naudojo vikingai.

„Šernas – kovingumo ir karių luomo ženklas, – pabrėžia R. Bimba. – Šis žvėris dažnai siejamas ir su vietos gyvūnija, bet puolantis gyvūnas liudija nuolatinį pasirengimą atremti priešą.“

Lietuvos genealogijos ir heraldikos draugijos pirmininkas pasakoja, kad šernas Europos heraldikoje vaizduojamas profiliu, juodos spalvos.

4

Kilmingųjų ir asmeninių herbų etalonas.

Remigijus Bimba įsitikinęs – heraldikoje svarbu ir kokiomis savybėmis pasižymi gyvasis simbolis, nes kartais gali būti reikšmingas ne jis pats, o tam tikros jam priskiriamos savybės.

Šerno galia šeimų ir miestų gyvenime

3 Jis gali būti pavaizduotas visas arba tik tam tikros dalys – pavyzdžiui, galva. Šerno akys, iltys, nasrai dažniausiai būna kitos spalvos. Heraldikoje, pasak R. Bimbos, tai yra „ginklai“, nes gyvūnas dažniausiai vaizduojamas agresyvus.

Kaip simbolio, šerno reikšmė gali būti įvairi. Kartais heraldikoje šis žvėris, pašnekovo aiškinimu, siejamas su įniršiu, nekontroliuojamomis fizinėmis bei dvasinėmis savybėmis, brutalumu, žiaurumu. Bet taip pat gali simbolizuoti vyriškąjį seksualumą, jėgą, veržlumą, vaisingumą. Kilmingųjų heraldikoje šernas gali reikšti, kad giminės protėvis buvo medžiotojas, o savivaldos herbe paprastai vaizduojamas dėl šio gyvūno gausos tame krašte.

„Kita šerno galvos reikšmė gali būti ir vaisingumas, – šypsosi R. Bimba. – Ne veltui tai yra dažnai sutinkamas atvaizdas virš karčemų durų!“

Tiesa, tarp draugijos patvirtintų herbų šerno nėra. Yra tik skyde vaizduojamas briedis, žirgas, šuo. Užtat savivaldos herbuose šerną turi trys šalies miesteliai. Bet apie tai – vėliau.

Gali reikšti daugiau, nei parodo

Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto vyresnysis mokslo darbuotojas daktaras Arūnas Baublys, buvęs konsultantu kuriant Mažosios Lietuvos regiono herbą, tikina, kad sukurti herbą nėra labai sudėtinga. Pasak jo, visada stengiamasi, kad herbas, priklausomai nuo to, kam jis kuriamas, kiek įmanoma atspindėtų platesnę erdvę – nesvarbu, ar tai būtų kraštas, ar miestas, ar organizacija.

Istoriko teigimu, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės heraldika ir Europos heraldika gerokai skiriasi. Kalbant apie istorinius, senuosius herbus, lietuviai juos gavo iš Lenkijos per krikštą. Vėliau prieš pat padalijimą, kai vyko ekonominė reforma, herbai buvo suteikiami ir mažiems miesteliams tikintis, kad iš jų išaugės dideli miestai, ir šis suteikimas, A. Baublio nuomone, buvo gana spontaniškas.

Šernais heraldikoje A. Baublys sako specialiai nesidomėjęs, bet neabejoja, turbūt nėra tokio gyvūno, kuris nebūtų atvaizduotas. Juolab toks veržlus, dinamiškas, kaip laukinis kiaulių protėvis. Juk svarbu ir kokiomis savybėmis pasižymi gyvasis simbolis, nes kartais gali būti reikšmingas ne jis pats, o tam tikros jam priskiriamos savybės.

„Heraldikoje yra savos taisyklės, – pakartoja istorikas. – Pavyzdžiui, išryškunami gyvūno dantys, iltys – vadinasi, jis ginkluotas. Svarbi ir poza – gali būti budrus, sergintis. Visa tai siejama su paties

Ukmergės rajono Veprių miestelio vėliavos kūrėja dailininkė Regina Irena Každailienė, ankstesnioji miestelio seniūnė Dalė Urbonienė, laikinoji seniūnė Dalia Radzevičienė. Asmeninio archyvo nuotrauka

herbo kontekstu, aprašymu, tikslu atspindėti kažką, kas galbūt būdinga tai vietai.“

Iš praeities į dabartį

Vienas miestelių, besipuojančių šernu savo herbe, yra Anykščių rajone įsikūrę Troškūnai. Aukštiname lauke pavaizduotas šelstantis juodas šernas su sidabrinėmis iltimi ir akimi – tokį jį pagal Arūno Tarabildos dar 1968 metų idėją sukūrė dailininkas Rolandas Rimkūnas.

Miestelio seniūnas Antanas Janauskas patikina, kad šernas herbe atsirado neatsitiktinai – aplink Troškūnus būta daugybės šių žvėrių.

„Gal atsigaus populiacija, bet dabar tikrai labai daug išnykę – maras sumažino mūsų herbo herojų“, – apgailėstauja seniūnas, teigiantis, kad jo atvaizdas jau taip įaugęs vietos gyventojams į kraują, jog dažnas net turi marškinėlius su herbu ir prisistato „šerniukais iš Troškūnų“.

Švenčionių rajono Labanoro herbe, patvirtintame 2011 metais, sidabriname fone pavaizduotas dviem kojomis einantis juodas šernas baltomis iltimis. Jis laiko raudoną dūdmaišį su dviem sidabrinėmis dūdomis, kurių žiotys – juodos. Pasak Labanoro seniūno Vinco Jusio, Labanoro dūdmaišis arba dūda miestelio ženkle nėra kiek ne mažiau svarbi už žvėrį – šiaip ar taip, skaičiuoja šimtametę istoriją. Nors vadinama ir dūdmaišiu, nėra identiška visiems žinomam škotų muzikos

Lietuvos henealogijos ir heraldikos draugijos herbas.

instrumentui – lietuviška dūda turi mažiau elementų.

Seniūno teigimu, anksčiau Labanoras herbo išvis neturėjo. Nors būta dvarininkų, dvarų aplinkui, bet nedidelių – dėl nederlingų žemių. Taigi kuriant miestelio ženklą pasistengta sutelkti jame kuo daugiau simboliškes reikšmes.

Pavyzdžiui, sidabras herbe simbolizuoja seniūnijoje tyvuliuojančius ežerus, nes jų čia gausu: su mažiausiais, kurių net 11 yra bevardžiai, suskaičiuojami net 88.

„Šernas – Labanoro, kadaise gūdžių girių, gyventojas, – primena V. Jusys. – Viskas susiję: ežerai, šernas ir Labanoro dūda. Visa mūsų istorija, kai buvo girios, gyveno šernai, meškos...“

Šerną herbui, sako, labanoriečiai pasirinko, nes tas išliko iki šių dienų – šis simbolis tarsi susiejo praeitį su dabartimi.

Tiesa, kartais žmonės, tik užmetę akį į herbą, Labanoro šerną palaiko meška, atskleidžia seniūnas. Tad tenka pataisyti.

Šernai ir sėkmę neša

Prieš keletą milijonų metų nukritusio meteorito vietoje įsikūręs Ukmergės rajono Veprių miestelis taip pat herbe turi šerną.

Šis atvaizdas patvirtintas 2014 metais. Herbo skydo sidabriname lauke pavaizduotas raudonas šelstantis šernas su auksinėmis iltimis ir kanopomis, laikantis vertikalią

Troškūnų herbas.

auksinę ietį. Teigiama, kad miestelio pavadinimas kilo iš baltiško žodžio veprys, reiškiančio šerną. Be to, lenkiškai Veprių pavadinimas skamba kaip šernai.

Ukmergės rajono Veprių laikinoji seniūnė Dalia Radzevičienė sako, kad yra net su miestelio pavadinimu susijusi legenda.

„Senais laikais velnias nešęs akmenį. Kaip ir daug kur tokia istorija prasideda, gaidžiams užgiedojus, tą akmenį pametęs. Akmuo labai žviegė neįprastu balsu – dieną naktį ilgą laiką. Syki jojo slavų kilmės raitelis ir prijogęs paklausė lenkiškai: „Co kšičeš, jak wiepše?“ – „Ko rėki, kaip šernas?“ Akmuo nustojo kaukės. Vadinasi, atspėjo jo vardą. Nuo to „wiepše“ ir kildinami Vepriai“, – sako seniūnė.

Veprių vėliavą su herbu turi daugelis miestelio gyventojų ir, pasak D. Radzevičienės, kartais iškelia ne tik per oficialiąsias, bet ir per asmenines šventes.

„Pas mus vyksta dideli Sekminių atšaldai, tai visada miestelis pasipuošia vėliavomis“, – neslepia pasididžiavimo kraštiečiais pašnekovė.

O dar Vepriuose stovi vietos menininko Viktoro Žentelio sukurta šerno skulptūra.

„Ją daug kas aplanko. Kai atvyksta ekskursijos, visiems sakome, kad patrynus mūsų šerniukui nosytę, visus lydės sėkmė!“ – tikina seniūnė.

Veprių herbas.

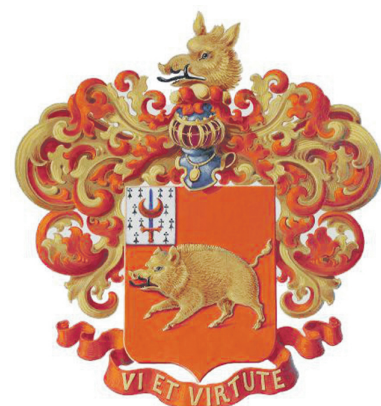
Stanislovo Ernesto Denhofo herbas.

R. Bimbos sukurtas herbas.

Labanoro herbas.

Šernas vaizduojamas ne tik skyde.

FAKTAI

- Herbų su šernu yra praktiškai visoje Europoje, tačiau bene labiausiai jie paplitę Pietų Vokietijoje, Šiaurės Italijoje.
- Naujusiame Tadeušo Gajlio lenkų herbyne, išleistame 2016 metais, šernas skyde yra vaizduojamas kunigaikščių Zajanczek herbe, grafų: Czacki, Czochron, Denhof, Gostkowski. Kilmingųjų giminių atstovų šerną skyde turi Czochron 2, Daniewicz, Kaniowski, Kursel, Lukocz, Lukocz li, Sokola, Sokola II, Strachwic, Stwolinski, Swinka.
- Šernas vaizduojamas ne tik skyde, bet ir virš karūnos – šalmo papuošale. Taip yra Denhof Eberc, Ferber, Trzemeski herbuose.